

ЛОВНИ ТУРИЗАМ У ВОЈВОДИНИ У ПЕРИОДУ ОД 1979. ДО 2000. ГОДИНЕ

HUNTING TURISM IN VOJVODINA FROM 1979 TO THE YEAR 2000

Ристић А. Зоран*

РЕЗИМЕ: *Ловишта у Војводини представљају привредни, туристички и ловни потенцијал покрајине. Квалитет ловишта у покрајини потврђују бројни врхунски трофеји крупне дивљачи, међу којима је неколико трофеја државних првака, а било је и светских првака (јелен и муфлон). Државни прваци су још трофеји срндаћа, муфлона и јелена. Што се тиче ситне дивљачи и миграторних птица, а на основу одстрела у предходном периоду, војвођанска ловишта се сврставају међу најбоља у Европи. Од продаје дивљачи у периоду од 1979. до 2000. године (трофеја и меса) ловачке организације су оствариле близу 18 милиона евра. Поред ових средстава наплаћено је странним ловцима туристима у истом периоду преко 7,5 милиона евра на име организације лова и пансионских услуга. Највећа средства наплаћена су од продаје фазана, грлица, срнеће дивљачи, зеца, препелице и друге дивљачи.*

Кључне речи: *Ловни туризам, број пернате дивљачи, Војводински регион*

ABSTRACT: *Hunting grounds in Vojvodina represent economic, turistic and hunting potential of that province. Exceptional quality of hunting grounds is shown by numerous big game trophies, several state champions, and a few world champions (deer and muflon). Beside these, state champions are also the trophies of bucks, muflon and deer. Concerning the small game and migratory birds, based on the bagged number, we can say that Vojvodina belongs amongs the first places in Europe. From the period of 1979. to 2000 hunting organisations made a profit od 18 million euro from selling both trophies and meat. Also there is a profit from charging foreign hunters for logging and other services (7,5 million euro). Majority of the profit is made from pheasants, turtle doves, bucks, hares, quails and other game.*

Key words: *Hunting tourism, quarry number, Vojvodina region*

* Универзитет у Новом Саду, Природно-математички факултет, Департман за географију, туризам и хотелијерство, Трг Доситеја Обрадовића 3, Нови Сад

УВОД

У ловиштима Војводине узгајају се зец, фазан, јаребица, а на воденим и мочварним површинама дивља патка и дивља гуска. У летњим месецима (август - септембар) има доста миграторних птица (грлице, препелице, голубови гривнаши и др.) . Од крупне дивљачи узгаја се, срнеће дивљачи са врло квалитетним трофејима. Из ловишта Војводине, примера ради, у последњих неколико година продато је путем ловног туризма неколико трофеја срндаћа чија је вредност била између 170 и 180 ЦИЦ поена, што спада у врхунске трофеје за које су ловачке организације наплатиле од страних ловаца туриста између 7 и 8 хиљада евра.

Војводина је позната по узгоју крупне дивљачи у ограђеним ловиштима у којима се узгајају јелени, јелени лопатари, муфлони и дивље свиње са трофејима врхунског квалитета. У овим ловиштима сваке године се одстрели на десетине различитих грла крупне дивљачи са неком од медаља.

Војвођанска ловишта представљају привредни, туристички и ловни потенцијал покрајине. Квалитет ловишта у покрајини потврђују бројни врхунски трофеји крупне дивљачи међу којима је неколико трофеја државних и светских првака. Тако на пример трофеј срндаћа, одстрелен у ловишту "Тараш" код Зрењанина, проглашен је 1981. године државним прваком. Међународни жири је оценио овај трофеј на изложби у Загребу са 184,80 ЦИЦ поена. Након краћег периода, тачније 1986. године одстрелен је у ловишту "Крушчић" код Куле трофејно јачи срндаћ, са вредношћу роговља од 207,25 ЦИЦ поена. Државним прваком проглашен је на Изложби лова, риболова, спорта и туризма у Новом Саду 1986. године. Овај трофеј је и данас државни првак. Трофеј јелена, који је одстрелен у ловишту "Козара" у Бачком Моноштору, 17 година био је светски првак. За светског, а уједно и државног првака проглашен је 1954. године на Ловачкој изложби у Дизелдорфу, а вредновање трофеја извршио је међународни жири. Роговље јелена је оцењено са 248,55 ЦИЦ поена. Овај трофеј није више светски првак, али је и даље остао државни првак. Трофеј муфлона који је одстрелен 1979. године, међународни жири је у Загребу 1981. године оценио са 242,15 ЦИЦ поена и прогласио га светским прваком. Више није, али је остао државни првак. Овај муфлон је одстрелен у ловишту "Карађорђево" код Бачке Паланке. Трофеј кљова дивљег вепра, одстреленог 1960. године у ловишту "Фрушка гора" спада међу првих неколико трофеја у држави са оценом од 137,15 ЦИЦ поена (оцењен на Ловачкој изложби у Фиренци 1964. године). Трофеји јелена лопатара из Војвођанских ловишта спадају међу најбоље у држави.

Што се тиче ситне дивљачи и миграторних птица, а на основу одстрела у претходном периоду, војвођанска ловишта се сврставају међу најбоља у Европи. Доказ овој тврдњи су и резултати постигнути у ловном туризму у периоду од 1960. године (када је био почетак) па све до 1990. године (када је био најинтензивнији), када је годишње долазило по неколико хиљада страних ловаца туриста и одстреливало значајне количине ситне дивљачи. Примера ради у ловном туризму од 1979. до 1990. године у војвођанским ловиштима је одстреливано годишње од 26.949 фазана (1980.) до 37.811 фазана (1988.). У овом периоду одстреливано је у ловном туризму 758 јаребица (1987.) до 3.290 јаребица (1990.), грлица (и гугутки) од минимално 76.839 (1984.) до максимално 208.061 грлице (1979.). Препелица је одстреливано за период од 1979. до 2000. године од минималних 1.758 (1993.) до максималних 59.999 (1989.), дивљих патака за период од 1979. до 1990. године, од 1.428 (1979.) до 8.041 (1989.). Дивљих гусака, чији је одстрел у ловном туризму занемарљив, највише је одстрелено 1989. године укупно 1.271 дивље гуске. Посебна евиденција гугутки води се од 1991. до 2000. године. Најмањи одстрел забележен је 1999. године, свега 732 птице, а највећи 6.309 птица, 1998. Поред пернате дивљачи за овај исти период ловљен је и зец у укупном износу од 88.103 зеца, са највећим годишњим одстрелом забележеним 1990. године од 9.836 зечева. До 1991. године одстрел зеца у ловном туризму имао је уравнотежен ток да би од ове године исти се кретао испод 1.000 јединки годишње. Код одстрела срнеће дивљачи, посебно се евидентирају трофејни срндаћи који су за овај период одстрелени у количини од 7.977 грла, док је у овом периоду одстрелено 10.034 срна и ланади. Најмањи одстрел

трофејних срндаћа забележен је баш 1979. године, односно године осматрања, да би након тога он растао, и максимум је евидентиран 1990. године са 736 одстрељених трофејних срндаћа, не рачунајући 1999. годину, када је ратно стање било у окружењу и он је потпуно изостао. Максимум је забележћен 1989. године од 766 одстрељених срна.

За период од 1979. до 2000. године у ловном туризму одстрељено је највише грлица, 1.482.616, на другом месту су препелице са одстрелом од 455.244 птица и на трећем месту су фазани са 416.733 одстрељених птица. Осталих врста је много мање одстрељено у односу на ове три врсте.

У ловиштима Војводине највећи број ловаца туриста долазио је из Италије, а у мањем броју из Немачке, Аустрије, Француске, Шпаније и других земаља. Слична је ситуација и данас, с том чињеницом што је број туриста вишеструко мањи.

ПРОБЛЕМ, ПРЕДМЕТ, ЦИЉ ИСТРАЖИВАЊА

Под ловним туризмом уопште подразумева се пружање услуга заинтересованим (домаћим и страним) ловцима туристима, ради организоване посете нашим ловиштима, због одстреља (крупне или ситне дивљачи), или само посматрање или снимање (фотосафари), дивљачи уз плаћање одређених надокнада које су прописане у ценовнику сваког ловишта.

Код нас се под ловним туризмом у ужем смислу подразумева омогућавање лова страним и домаћим ловцима туристима уз плаћање одговарајуће накнаде која је прописана у ценовнику сваког ловишта. Ценовник доноси корисник ловишта сваке године, крајем календарске године за наредну годину и са тим ценовником иде се на специјализоване сајмове лова на земљи и иностранству, ради пропагирања ловишта и лова, било на крупну дивљач (ради продаје трофеја) или на ситну дивљач (ради продаје меса). На основу овог ценовника ловац туриста када се налази у ловишту свакодневно плаћа таксу за организацију лова, пратњу водича - преводиоца, трошкове смештаја у хотелу или ловачкој кући, употребу сопственог ловачког пса или ловачког пса организатора лова, одстрелну таксу за разну дивљач по јединки и трофеј код крупне дивљачи, према вредности тог трофеја. У случају рањавања крупне дивљачи ловац туриста плаћа по ценовнику и промашај, за промашени хитац по процењеној вредности трофеја. Поред овога, по ценовнику плаћа месо ако жели да га носи, превоз у ловишту и све друго што жели у самој организацији лова.

На основу прикупљених података о одстрелу седам врста пернате дивљачи у ловном туризму (грлице, гугутке, препелице, јаребице, дивље гуске, дивље патке и фазани), као и друге дивљачи која је одстрељивана у ловном туризму за протеклих 40 и више година, ловни туризам је имао више успона и падова. Успон се одвијао у периоду од 1961. до 1970. године. Након тога долази до експанзије ловног туризма у периоду од 1970. до 1990. године. Од 1991. године па све до данашњих дана ловни туризам у Војводини одвија се спорадично са не баш значајним резултатима. Задатак свих нас је да на основу дугогодишњег искуства (вишедеценијског) стицаног у овој области, покушамо оживљавање ове за Војводину врло значајне привредне гране, како би ловачке организације, а самени тим и наше друштво, поново остваривале значајна средства у овој области. То је данас много теже јер су фондови (бројна стања) скоро код свих врста ситне дивљачи девастирани. Поред тога у претходном периоду остваривана су значајна средства од одстреља миграторних птица (у првом реду грлица и препелица), а нама (ловцима), се данас стално "прети", од стране заштитара, да ће нам Европа (земље Европске уније) ускратити лов баш ових птица. Наша земља је од раније потписник Међународне конвенције о заштити птица селица. Због ове чињенице ловци су свесни да је само питање дана када ће та забрана ступити на снагу. У оваквој ситуацији ловци Војводине морају на време да траже алтернативна решења, а до тада потребно је да што пре повећају фондове гајених врста ситне дивљачи (зец, фазан и јаребица).

Изостанком ловног туризма “на прави начин” ових десетак и више година, и сталне беспарице ловаца и ловачких организација, изостала су већа улагања у ловишта, а све то се неповољно одразило на фондове скоро код свих гајених врста дивљачи у већини ловишта Војводине. Ово је данас још један од лимитирајућих фактора за довођење већег броја страних ловаца туриста у наша ловишта.

Ловном туризму код нас, без обзира на постигнуте запажене резултате се досада није придавала велика пажња. Разлога има више, а један од важних био је свакако ситуација да је дивљач из државне својине, на основу Закона о ловству, уступљена ловачким организацијама на управљање и газдовање без надокнаде. То значи да су ловачка удружења као удружења грађана од државе добила имовину на управљање и коришћење без икаквих надокнада. У склопу свега наведеног друштвена заједница није била много заинтересована да се више пажње посвети овој области, дође до тачних података о одстрелу дивљачи у ловном туризму, и тако утврди какве су стварне могућности и финансијски ефекти у овој области могући. У много случајева било је ситуација да се државна имовина препуштала волонтерима који нису имали ни знања а ни воље да ову област унапређују, а користи од оваквог односа имали су појединци, односно посредници у ловно - туристичком промету, што је недопустиво. Међутим, не може се генерализовати да су у претходном периоду, сви радили на штету дивљачи, јер је било ловачких организација и ловно - туристичких организација које су овај посао радиле ваљано, на основу закона и других подзаконских аката. Проблематика ловног туризма није се изучавала посебно у средњим и високошколским установама, већ у склопу предмета “Ловство”, те смо због тога имали у пракси да су овај посао радили шумарски и пољопривредни инжењери, биолози, економисти, туризмолози и др. који у редовном школовању нису имали неких већих додирних тачака са овом облашћу, а самим тим и са овом специфичном проблематиком. У последњих неколико година чине се напори да се за ову област створе услови на високошколским установама, па се по први пут у Војводини на Природно - математичком факултету у Новом Саду оснива посебан одсек за школовање баш оваквог профила. Полазници ће због мултидисциплинарног приступа изучавања ове проблематике стећи потребна знања и тако у наредном периоду на много стручнији начин прићи обављању послова ловног туризма у пракси. Свакако, свесни смо чињенице да то није ни мало лако, али уз одређене стручне напоре на плану повећања броја дивљачи и бољом организацијом у ловиштима могу се постићи бољи резултати него што су данас. Поред тога држава ће кроз измене и допуне постојећег Закона о ловству, или доношењем новог закона, одредити сигурно строжије критеријуме при додели ловишта. Држава ће највероватније ловишта додељивати путем закупног система, тако да ће будући корисници ловишта бити више заинтересовани за тржишно понашање у овој области, што до сада није био случај. Примера ради, у такозвана „златна” времена ловним туризмом у Војводини бавило се свега 25 - 30 % ловачких друштава. То значи да је до 1990. године летњи лов (ловни туризам на грлице, гугутке, препелице и дивље патке), организовало од 100 - 120 ловачких друштава (у Војводини има 384 ловачких друштава), а јесењи лов (ловни туризам на фазана, јајебицу, зеца, срне и ланад и др.) свега 50 - 60 ловачких друштава, док је лов трофејних срндаћа спроводило свега десетак Удружења са 50 - так ловачких друштава или секција.

Циљ оваквих истраживања је да се на основу прикупљених доступних података о укупном ловном туризму у Војводини сумирају сви ти подаци на једном месту, изврши њихова анализа, утврде чињенице, и на основу тога извуку поуке и препоруке за рад у наредном периоду. Важно је да се зна стање ловног туризма у претходном периоду, јер је то добра основа и путоказ да се све грешке које су прављене, не понове у наредном периоду. Не сме се испустити из вида једна од најважнијих чињеница, за оне ловачке организације које су се бавиле ловним туризмом у Војводини, доказано је да су у то време имале највише дивљачи (јер су имали и већих могућности за куповину нове дивљачи и пуштање у сопствено ловиште баш захваљујући оствареним средствима од продаје „вишка”, дивљачи путем ловног туризма), у ловишту и тиме задовољавале потребе својих ловаца, али и страних ловаца туриста који су долазили у њихова ловишта. Отпора против ловног туризма у ловачким друштвима у Војводини, од стране мањег

броја чланова друштава, мора се признати било је увек, али је евидентно, на основу података о повећаном броју дивљачи у тим друштвима, у том периоду, да је било неоправдан. Доказ ове тврдње је бројно стање дивљачи у последњих десетак година, када је изостао ловни туризам (услед санкција и др.) тако што фондови дивљачи се нису повећали, већ насупрот томе још су се и смањили (сем код зеца, али само у 20% ловачких организација). Изостанак ловног туризма ових десетак и више година, проузроковао је немогућност већих улагања у ловишта, а тиме и много мање уношење вештачки произведене дивљачи, у првом реду фазана. Због тога је повећан ловни притисак на аутоктоне врстае. У највећој мери у овој чињеници лежи и одговор на питање смањења фондова гајених врста дивљачи у Војводини. Сви прикупљени подаци морају бити путоказ и замајац да се уочене слабости у ловству и ловном туризму на време отклоне, а на тај начин створи бољи амбијент за развој укупног ловства, а самим тим и ловног туризма у Војводини. Да би се ово остварило потребно је да се промени однос (схватање), према дивљачи (досада је било да је дивљач ничија ствар “рес нулиус”), од стране ловаца. Наиме за све прекршаје који се дешавају у ловишту (ловокрађа, криволов и др.), прекршиоци морају да буду кажњени и носе санкције, а не као што је то до сада било да буду ослобођени. Дивљачи у ловишту треба да се обезбеде бољи станишни услови са више мира, заштите, заклона, исхраном и др. Корисници ловишта треба више да се ангажују на смањивању броја пернатих и длакавих предатора на подношљив број, и зимској прехрани дивљачи, а све у циљу да се фондови свих врста дивљачи повећају у ловишту. На овај начин, са повећањем бројног стања код свих врста дивљачи створио би се предуслов за долазак већег броја страних ловаца туриста и већи финансијски ефекат од садашњег.

Циљ истраживања је и да се на основу снимљеног стања ловног туризма у претходном периоду отклоне све уочене слабости и за наредни период предложи најбоља решења. Поред ловног туризма који би био ударни сегмент туризма Војводине, постоје и други садржаји које би страни ловци-туристи могли упражњавати. Неки од тих садржаја су: риболовни туризам у слободно време, фотосафари на мочварним подручјима, посета манастирима на Фрушкој гори, јахање и други садржаји. Циљ оваквог програма је да се број дана задржавања ловаца-туриста у Војводини повећа са 2 или 2,5 дана на више од 3 дана.

МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

У сагледавању проблематике која третира укупно ловство, а тиме и ловни туризам у Војводини, са акцентом на пернату дивљач, као део ловно - туристичке понуде Војводине, потребно је знати историјске чињенице из ранијег периода. Ова проблематика је недовољно истражена и при обради података у нашој земљи осим неколико стручних и научних радова из ове области, није било могућности да се дође до квалитетних научних радова који су на свеобухватан начин истраживали област ловног туризма.

У овом раду коришћени су доступни извори као што су: монографије о ловству, чланци из специјализоване ловачке штампе и разни сепарати о ловству.

Материјал за ову рад прикупљан је из Статистичког завода Србије, Ловачког савеза Србије и Војводине (ловна евиденција), Дугорочног програма развоја ловства у Србији (2001 - 2010.) и Војводине од 2000. до 2010. године, Дугорочног програма развоја ловства у Војводини усвојеног 1984. године, Зборника радова о ловству Ловачког савеза Југославије (1994, 1995. и 1996. године), и Зборника радова “Зец и јаребица у савременим агроекосистемима” Ловачког савеза Војводине 1997. године и статистичких података о Ловотурс-а. Коришћени су и важећи ценовници за иностране ловце туристе, које сваке године пред почетак нове ловно-туристичке сезоне за ловачке организације, а на основу овлашћења добијених Законом о ловству, доноси Ловачки савез Србије и Војводине за своје чланице (ловачка удружења). Прикупљени су статистички подаци о укупном одстрелу у Војводини за седам врста пернате дивљачи које су ло-

влене у ловиштима Војводине за период од 1979. до 2000. године, као и одстрел длакаве дивљачи (зец и срнећа дивљач). Поред тога коришћени су подаци о бројном стању и одстрелу крупне дивљачи у ограђеним ловиштима у Војводини из Дугорочног програма развоја ловства у Србији од 2001 - 2010. године. Пернате врсте дивљачи статистички обрађене у раду су: фазан, пољска јаребица, дивља патка, дивља гуска, грлица, гугутка и препелица. Поред података о укупном одстрелу у ловиштима Војводине за наведене врсте пернате дивљачи, прикупљени су и подаци о укупном одстрелу у ловном туризму у Војводини и укупном одстрелу реализованом преко Ловотурс-а (бивша Ловачка задруга Војводине). За одређене периоде прикупљени су статистички подаци о укупном броју туриста који су долазили сваке године у ловишта Војводине.

На основу ових података који су систематизовани и хронолошки сређени, дати су одређени трендови.

Из статистичких показатеља одстрела за све посматране врсте пернате и длакаве дивљачи и њихове валоризације кроз ловни туризам у претходном периоду, извршено је рангирање и то на основу укупног одстрела, према чему је утврђено која је врста пернате дивљачи била најзначајнија за ловни туризам у Војводини. Евидентно је да је значајан одстрел био код фазана, и да је код ове врсте оствариван највећи девизни ефекат. У том периоду основни циљ био је да се форсира она врста дивљачи која се вештачки производи, у овом случају фазан, што је испоштовано, а на тај начин су и штићене аутохтоне врсте (у првом реду јаребица и зец).

ЛОВ ПЕРНАТЕ ДИВЉАЧИ У ВОЈВОДИНИ У ПРЕТХОДНОМ ПЕРИОДУ

На основу доступних података у уводном делу изнеће се статистика о одстрелу пернате дивљачи у Војводини за период од краја 20. их година прошлог века па до краја XX века. У овом поглављу биће обрађени подаци о одстрелу пернате дивљачи у доста дугом периоду, почев од 1927. па закључно са 1938. годином, а након Другог светског рата са статистиком одстрела за поједине врсте пернате дивљачи (Табела 1.) до 2000. године (група аутора, Монографија Ловачког савеза Војводине 1922-92).

Табела 1. Евиденција одстрела пернате дивљачи у Војводини за период од 1927. до 2000. год. са укупним и просечним годишњим одстрелом за овај период и одстрел зеца и срнеће дивљачи за исти период.

Table 1 Bagged quarry in Vojvodina for the period from 1927. to 2000. with total and average number of bagged, besides quarry there is also the number of hares and bucks for the same period.

РБР	Врста дивљачи	1927.	1929.	1933.	1936.	1937.	1938.	1965.
1.	Дивље патке	30502	9229	26490	20673	20402	29670	-
2.	Дивље гуске	8755	5651	3790	6552	7062	5382	-
3.	Дивљи голубови	5499	2212	10030	-	5563	5756	-
4.	Препелице	5030	1712	28200	15920	11986	11411	-
5.	Пољске јаребице	5310	6663	33440	32080	35750	44453	14240
6.	Шљуке	693	251	1160	-	707	957	-
7.	Фазани	271	296	1700	6395	5931	7703	26894
8.	Велике дропље	81	89	-	-	38	52	-
9.	Ждралови	46	15	-	-	148	201	-
10.	Сарке (лиске)	3867	1158	-	-	3379	5269	-

11.	Гњурци	685	212	-	-	589	859	-
12.	Разна водена ддивљач	2133	1392	-	-	-	-	-
13.	Копци	4981	2925	910	-	2111	-	-
14.	Велики орлови	240	181	-	-	556	-	-
15.	Вране и свраке	4933	45150	83370	-	60325	45231	-
16.	Буљине и сове	885	686	-	-	1345	1595	-
17.	Прдавци	-	-	-	-	50	87	-
18.	Мале дропље	-	-	-	-	56	14	-
19.	Лабудови	-	-	-	-	6	5	-
20.	Водене коке	-	-	-	-	959	201	-
21.	Барске шљуке	-	-	-	-	893	1148	-
22.	Вивци	-	-	-	-	1202	1175	-
23.	Соколови	-	-	-	-	397	-	-
24.	Луње	-	-	-	-	264	-	-
25.	Јастребови и друге грабљивице	-	-	-	-	6026	11282	-
26.	Еје	-	-	-	-	1308	-	-
27.	Чапље	-	-	-	-	2230	-	-
28.	Роде	-	-	-	-	227	113	-
29.	Ронци	-	-	-	-	296	282	-
30.	Вранци(корморани)	-	-	-	-	490	1384	-
31.	Чигре	-	-	-	-	77	80	-
32.	Галобови	-	-	-	-	221	136	-
33.	Чапље кашикаре	-	-	-	-	-	3	-
34.	Грлице	-	-	-	-	-	-	-
35.	Гугутке	-	-	-	-	-	-	-
36.	Зец	32.289	35.732	105.280	150.000	157.805	190.778	109.900
37.	Срнећа дивљач	-	-	-	304	440	229	1.499
РБР	Врста дивљачи	1966.	1968.	1969.	1970.	1971.	1972.	1973.
1.	Дивље патке	-	13.990	13.540	19.500	2.430	18.900	-
2.	Дивље гуске	-	-	-	-	-	-	-
3.	Дивљи голубови	-	-	-	-	-	-	-
4.	Препелице	-	-	-	-	-	-	-
5.	Пољске јаребице	15.761	1.098	1.614	1.769	2.140	3.570	50.651
6.	Шљуке	-	-	-	-	-	-	-
7.	Фазани	33.977	41.790	51.010	56.820	95.700	127.400	139.709
8.	Велике дропље	-	-	-	-	-	-	-
9.	Грлице	-	22.400	35.000	65.960	67.200	109.770	-
10.	Гугутке	-	-	-	-	-	-	-

11.	Зец	82.894	42.063	37.357	32.330	забрана	забрана	46.785
12.	Срнећа дивљач	1.889	1.996	2.387	2.450	2.680	2.628	2.698
РБР	Врста дивљачи	1975.	1978.	1980.	1982.	1985.	1990.	1995.
1.	Дивље патке	-	20.907	19.897	37.075	29.502	14.200	8.399
2.	Дивље гуске	-	376	586	1.361	2.707	506	449
3.	Дивљи голубови	-	-	-	-	-	-	-
4.	Препелице	-	5033	5.305	6.042	12.369	47.852	19.368
5.	Пољске јаребице	31.533	10.992	-	6.611	5.833	6.188	4.217
6.	Шљуке	-	-	-	-	-	-	-
7.	Фазани	132.887	127.634	141.845	167.770	178.585	143.612	-
8.	Вране и свраке	-	65.706	24.030	22.091	-	-	28.312
9.	Грлице	-	120.873	205.855	192.412	120.873	79.370	4.741
10.	Гугутке	-	-	-	3.890	3.023	-	3.890
11.	Зец	51.667	25.954	28.861	40.236	63.591	53.651	55.900
12.	Срнећа дивљач	2.476	2.952	4.514	5.418	6.667	5.995	1.939
РБР	Врста дивљачи	2000.	Укупан одстрел 1927-2000.		Просечан год. одстрел			
1.	Дивље патке	9.030	366.206		20.345			
2.	Дивље гуске	317	43.944		3.346			
3.	Дивљи голубови	-	29.060		5.812			
4.	Препелице	35.514	205.742		15.826			
5.	Пољске јаребице	819	40.6451		19.355			
6.	Шљуке	-	3.768		754			
7.	Фазани	31.431	1.581.460		71.885			
8.	Велике дропље	-	260		65			
9.	Ждралови	-	410		103			
10.	Сарке (лиске)	-	13.673		3.418			
11.	Њурци	-	2.345		586			
12.	Разна водена дивљач	-	3.525		1.763			
13.	Копци	-	10.927		2.732			
14.	Велики орлови	-	977		326			
15.	Вране и свраке	-	423.551		47.061			
16.	Буљине и сове	-	4.511		1.128			
17.	Прдавци	-	137		69			
18.	Мале дропље	-	70		35			
19.	Лабудови	-	11		6			
20.	Водене коке	-	1.160		580			
21.	Барске шљуке	-	2.041		1.021			
22.	Вивци	-	2.377		1.189			

23.	Соколови	-	397	397
24.	Луње	-	264	264
25.	Јастребови и др. грабљивице	-	17.308	8.654
26.	Еје	-	1.308	1.308
27.	Чапље	-	2.230	2.230
28.	Роде	-	340	170
29.	Ронци	-	578	289
30.	Вранци (корморани)	-	1.874	937
31.	Чигре	-	157	79
32.	Галебови	-	357	179
33.	Чапље кашикаре	-	3	3
34.	Грлице	9.110	1.033.564	86.130
35.	Гугутке	3.023	13.826	3.457
36.	Зец	29.428	1.372.501	68.628
37.	Срнећа дивљач	1.089	50.274	2.646

Из Табеле 1. види се да су до Другог светског рата у Војводини ловљене скоро све врсте пернате дивљачи. У то време сва дивљач се разврставала само на “корисну” и “штетну”, а корисна дивљач је била она коју је ловац користио у људској исхрани, док је штетна дивљач била сва она која је правила штете на корисној дивљачи. Када је у питању перната дивљач, (фазан, ја-ребица, грлица, гугутка, препелица, дивља патка и дивља гуска), анализа је тако направљена да се компарира укупан одстрел за посматрани период од 1927. до 2000. године, на основу статистичких података до којих се могло доћи. Наиме, нису уношени подаци за све године (јер би табела била гломазна и непрегледна) посматрања, већ само са одређеним размацима. Подаци о одстрелу су сабрани за посматране године и након тога нађен је просек одстрела за све врсте дивљачи које су предмет истраживања.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

(Економско финансијска основа газдовања ловиштима)

Да би остваривали зацртане циљеве када је у питању повећање фондова гајених врста дивљачи и миграторних птица за које су заинтересовани страни ловци туристи, потребно је, у овом тешком периоду, обезбеђивање материјалних средстава. За сада постоје два главна извора финансирања основа газдовања ловиштима, а то су: лична средства ловаца, односно њихова чланарина и уновчавање дивљачи путем ловног туризма. Лични допринос ловаца лимитиран је њиховом економском моћи, што је недовољно да би несметано функционисале ловачке организације, јер су ова средства мала, и нема могућности већих улагања у дивљач и ловишта. Такође и приходи од ловног туризма од 1990. па на овамо су минорни у односу на период до 1990. године. Ово је последица геополитичког положаја наше земље, социјалне и економске ситуације у земљи и окружењу, као и у земљама потенцијалног тржишта. Због ових чињеница боље је да се у наредном периоду при финансирању основа газдовања ловиштима, а тиме и пернатом дивљачи, планира благо повећање прихода из оба главна извора. Акцент у наредном периоду треба ставити на веће ангажовање ловаца кроз радни допринос у ловишту, на подизање и неговање ремиза (побољшање станишних услова за дивљач), изградњу ловно узгојних објеката (прихватилишта за фазанску и другу на вештачки начин произведену дивљач), изношење хране за дивљач у зимском периоду и на тај начин

Табела 2. Укупни и просечни годишњи одстрел пернате дивљачи (дивље патке и гуске, грлице, гугутке, препелице, пољске јаребице, фазана), и остале пернате дивљачи за период од 1927. до 2000. године и одстрел зеца и срнеће дивљачи за исти период.

Table 2 Total and average number of bagged quarry (wild ducks and giss, turtle doves, pigeons, quails, partridges, pheasants), and the rest of quarry for the period 1927. to 2000. There is also the number of hares and bucks for the same period.

РБР	Врста дивљачи	Укупан одстрел у Војводини за период 1927. - 2000. г.	Ранг	Просечан годишњи одстрел за период 1927. - 2000. г.	Ранг
1.	Дивља патка	366.306	IV	20.345	III
2.	Дивља гуска	43.494	VI	3.346	VIII
3.	Дивљи голуб	29.060	VII	5.812	VI
4.	Препелица	205.742	V	15.826	V
5.	Пољска јаребица	406.451	III	19.355	IV
6.	Фаза	1.581.404	I	71.885	I
7.	Грлица	1.033.564	II	86.130	II
8.	Гугутка	13.826	VIII	3.457	VIII
Остала перната дивљач					
1.	Шљука	3.768		754	
2.	Сарка (лиска)	13.673		3.418	
3.	Разна вод. дивљ.	3.525		1.763	
4.	Барска шљука	2.041		1.021	
Штеточине са значајним одстрелом					
1.	Врана и сврака	423.551		47.061	
Зец и срнећа дивљач					
1.	Зец	1.372.501		68.628	
2.	Срнећа дивљач	50.274		2.646	

смањење зимских губитака, који су значајни код свих врста дивљачи. Примера ради, када су сурове зиме са доста снега, са веома ниским температурама и појавом поледице на снегу, код јаребица за наше прилике зимски губици се крећу од 46 - 86 % (Ристић З., 1997.), код фазанских петлова ови губици су од 25 - 35 %, док се код фазанских кока крећу од 35 - 55 %. На овај начин већим ангажовањем ловаца смањили би се зимски губици, у пролеће би имали већу популацију гајених врста дивљачи. Појачаним радом ловаца, уштедела би се значајна средства, која се могу усмерити на повећање броја унете дивљачи у ловиште или на други начин.

На основу евидентираних података о одстрелу пернате дивљачи у Војводини за период од 1979 - 2000. године и сумарних показатеља за тај период, да би се дошло до тадашњег укупног оствареног девизног ефекта, цене су узете из ценовника Ловачког савеза Србије који је важио за 2000. годину. За период од 1979 - 2000. године у овом раду биће дата укупно остварена девизна средства, кроз одстрел на нивоу Војводине, за све врсте пернате дивљачи, које су предмет овог рада, као и просечан годишњи девизни ефекат на нивоу Војводине за сваку врсту пернате дивљачи и исти ови параметри за "Ловотурс". Обрачун је рађен на бази ценовника Ловачког савеза Србије, по којем су ловачке организације вршиле обрачун, фактурисање и наплату одстрелене дивљачи и услуга. Цене дивљачи су биле: зец 65 ДЕМ или 33 евра, срна и лане 200 ДЕМ или 100 евра, трофејни срндаћ просечно 800 ДЕМ или 400 евра, фазан 22 ДЕМ или 11 евра, пољска јаребица 25 ДЕМ или 12,50 евра, грлица 5 ДЕМ или 2,50 евра, препелица 5 ДЕМ

или 2,50 евра, дивља патка велика 22 ДЕМ или 11 евра, дивља гуска 25 ДЕМ или 12,50 евра, гугутка 5 ДЕМ или 2,50 евра по јединки (Ристић 3. 2004.).

Срндаћа (трофеј)

Укупан одстрел у Војводини 8.646x400 евра/грлу = 3.458.400 евра.
Просечни годишњи девизни ефекат на нивоу Војводине је 157.200,00евра.

Срна и ланади (месо)

Укупан одстрел у Војводини 10.034x100 евра/грлу = 1.003.400 евра.
Просечни годишњи девизни ефекат на нивоу Војводине је 45.609,09 евра.

Зеца

Укупан одстрел у Војводини 88.103x 33 евра/зецу = 2.907.399 евра.
Просечни годишњи девизни ефекат на нивоу Војводине је 132.154,50 евра.

Грлице

Укупан одстрел у Војводини 1.482.616 x 2,50 евра/грлица = 3.706.540 евра.
Просечни годишњи девизни ефекат на нивоу Војводине је 168.479,09 евра.

Препелице

Укупан одстрел у Војводини 455.244 x 2,50 евра/преп. = 1.138.110 евра.
Просечни годишњи девизни ефекат на нивоу Војводине је 51.732,27 евра.

Фазани

Укупан одстрел у Војводини 416.733 x 11 евра/фазан = 4.584.063 евра.
Просечни годишњи девизни ефекат на нивоу Војводине је 208.366,50 евра.

Дивље патке

Укупан одстрел у Војводини 55.750 x 11 евра/див. патка = 613.250 евра.
Просечни годишњи девизни ефекат на нивоу Војводине је 27.875 евра.

Пољске јаребице

Укупан одстрел у Војводини 29.303 x 15 евра/пољска јаребица = 439.545 евра.
Просечни годишњи девизни ефекат на нивоу Војводине је 19.979,32 евра.

Дивље гуске

Укупан одстрел у Војводини 2.538 x 15 евра/дивља гуска = 38.070 евра.
Просечни годишњи девизни ефекат на нивоу Војводине је 1.730,46 евра.

Гугутке

Укупан одстрел у Војводини 25.041 x 2,50 евра/гугутка = 62.602,50 евра.
Просечни годишњи девизни ефекат на нивоу Војводине (за 10 година) је 6.260,25 евра.

Из података се може израчунати укупан приход од одстрелних такси, за све врсте перна-те дивљачи, зеца и сrneћу дивљач, које су предмет овог рада. За посматрани период од 1979. до 2000. за одстрелне таксе (грлица, препелица, фазана, дивљих патка, пољских јаребица и дивљих гусака) и за гугутке за период од 1991. до 2000. године у ловном туризму на нивоу Војводине остварено **10.582.180 евра**. **Просечно годишње је остваривано од одстрелних такси 481.008,20 евра**.

За одстрел трофејних срндаћа остварено је укупан приход од 3.458.400 евра, а од одстрела срна и ланади у ловном туризму на нивоу Војводине укупно је остварено 1.003.400 евра.Укуп-

но је од продаје срнеће дивљачи остварен приход од 4.461.800 евра или просечно годишње 202.809,09 евра.

Од продаје зеца у ловном туризму за исти период остварено је укупан приход у износу од 2.907.399 евра, што просечно годишње износи 132.154,5 евра.

За истраживани период (1979.-2000.) остварен је приход од одстрелних такси за пернату дивљач, трофејне срндаће, срне и ланади и зеца од **17.951.379,00 евра**, или **просечно годишње 815.971,77 евра**.

Ако се анализира по истој методологији период када је у Војводини био најинтензивнији ловни туризам, а то је период од 1979. до 1990. године онда су подаци следећи:

Срндаћ (трофеј)

На нивоу Војводине 4.427 x 400 евра/грлу = 1.770.800 евра.

Просечни годишњи девизни ефекат на нивоу Војводине је 147.566,66 евра.

Срна и лане

На нивоу Војводине 6.510 x 100 евра/грлу = 651.000 евра.

Просечни годишњи девизни ефекат на нивоу Војводине је 54.250 евра.

Зеца

На нивоу Војводине 78.776 x 33 евра/зецу = 2.599.608 евра.

Просечни годишњи девизни ефекат на нивоу Војводине је 216.634 евра.

Фазан

На нивоу Војводине 397.000 x 11 евра/фазан = 4.367.000 евра.

Просечни годишњи девизни ефекат на нивоу Војводине је 363.916,66 евра.

Пољске јаребице

На нивоу Војводине 25.441 x 15 евра/пољска јаребица = 381.615 евра.

Просечни годишњи девизни ефекат на нивоу Војводине је 31.801,25 евра.

Грлице

На нивоу Војводине 1.441.175 x 2,50 евра/грлица = 3.602.937,50 евра.

Просечни годишњи девизни ефекат на нивоу Војводине је 300.244,79 евра.

Препелице

На нивоу Војводине 241.261 x 2,50 евра/препелица = 603.151 евра.

Просечни годишњи девизни ефекат на нивоу Војводине је 50.262,71 евра.

Дивље патке

На нивоу Војводине 50.853 x 11 евра/дивља патка = 559.383 евра.

Просечни годишњи девизни ефекат на нивоу Војводине је 46.615,25 евра.

Одстрел дивљих гусака за период од 1979. до 1990. године је занемарљив, те у овом прегледу није узет у разматрање. Што се тиче гугутки, њихов одстрел је био евидентиран у укупном одстрелу грлица, али није био посебно исказан. На основу израчунатог девизног ефекта резултати су следећи:

Од одстрега фазана, пољских јаребица, грлица, препелица и дивљих патка, срнеће дивљачи и зеца за период од 1979 - 1990. године остварено је укупно **14.535.494 евра**, што просечно годишње износи **1.211.291,10 евра**.

На првом месту по оствареним девизним приходима је фазан (4.584.063 евра), врста дивљачи која се вештачки узгаја и уноси у наша ловишта и са којом су ловачке организације у Војво-

дини остваривале највећи девизни ефекат, од приближно десет милиона марака, за период од 1979-2000. године. Још значајнији су подаци о девизном приходу у анализи одстрела фазана у ловном туризму за период од 1979. до 1990. године, када је остварено 4.367.000 евра. У то време је важило правило да се у ловном туризму форсира дивљач која се вештачки узгаја (превасходно фазан) и на коју се може брзо утицати, да се у ловиштима фондови повећају уношењем већег броја ове дивљачи, што је и рађено до 1990. године.

Друга врста пернате дивљачи по девизном приходу добијеном од одстрелних такси у ловном туризму су грлице, за које је наплаћено, за период од 1979. до 2000. године 3.706.540 евра, а интересантно је за ову врсту дивљачи да је за само 12 година (1979 - 1990.) наплаћено 3.602.937,50 евра, што значи да се највећи одстрел ове врсте пернате дивљачи одвијао у овом периоду.

На трећем месту је зец са укупним девизним приходом за истраживани период (1979.2000.) од 2.907.399 евра. Мешђутим, највећи ефекат је остварен у периоду од 1979. до 1990. године од 2.599.608 евра.

На четвртм месту по девизним приходима су препелице са 1.138.110 евра, на петом месту по девизном ефекту су дивље патке са 613.250 евра, на шестом месту су пољске јаребице са 439.545 евра, на седмом су гугутке са 62.602,50 евра и на осмом месту су дивље гуске са 38.070 евра.

Треба нагласити да у већини ловачких организација се газдује само са срнећом дивљачи има запажено место у ловном туризму. За овај период остварено је њиховом продајом 4,461.800 евра, по чему је ова дивљач најзначајнији ловно-туристички производ Војводине. Због највећег оствареног девизног ефекта од њене продаје, срнећа дивљач је на првом месту.

Остварена девизна средства су била средства ловачких организација, 90%, а само 10 % је припадало посредничким организацијама које су доводиле туристе. Од остварених средстава ловачке организације су имале могућности да уносе више фазанских пилића у своја ловишта, што је резултирало повећаним одстрелом ове дивљачи у ловном туризму, али и већим одстрелом од стране чланства. На овај начин су штићене аутохтоне врсте дивљачи (превасходно зец, па и јаребица), што је још једна позитивна страна оваквог улагања у ловиште.

Поред средстава наплаћених од одстрелних такси, наплаћено је и 12,50 евра по ловном дану, од сваког ловца. С обзиром да имамо податке за "Ловотурс", за посматрани период (1979 - 2000. год), када је дошло 67.006 ловаца туриста или просечно годишње 3.046 ловаца, у овом периоду остварена су 168.792 ловна дана, што значи да је за организацију лова укупно наплаћено, само преко "Ловотурса", 2.109.900 евра.

"Ловотурс" је радио у просеку 80% укупног ловног туризма у Војводини, онда на овај износ треба додати још 20% средстава само за организацију лова. Према томе, на нивоу Војводине за ове намене наплаћено је укупно **2.531.800 евра**.

За пансионске услуге, хотели и ловачки домови су, само од гостију "Ловотурса", наплатили (просечна цена смештаја је 25 евра за полупансион) 4.219.800 евра.

Ако на пансионске услуге применимо исти принцип као за организацију лова, онда је укупно у Војводини, само за ове намене, остварено 5.063.760 евра.

Остварена средства	евра
Организација лова у Војводини	2.531.800
Пансиони остварени на нивоу Војводине	5.063.760
Одстрелне таксе на нивоу Војводине	17.951.379,00

На нивоу Војводине за период од 1979. до 2000, укупно је остварено **25.546.939 евра** (од наплаћене организације лова, пансиона и одстрелних такси). Учешће "Ловотурса" у укупној реализацији ловног туризма (организација, пансион, одстрелне таксе) је преко 80% (81,96%) од укупног прихода оствареног у Војводини.

Табела 3. Укупан приход у Војводини по врстама дивљачи за период од 1979 - 2000. године
 Table 3 Total income in Vojvodina for each kind of game from 1979. to the year 2000.

	Укупан одстрел у Војводи	Цене за ино ловце туристе	Укупан одстрел у иностраном лов. туризму у Војводини	Војводина
фазани	2.497.493	11 евра x	416.733	4.584.063 евра
пољске јаребице	93.085	12,50 евра x	29.303	439.545 евра
грлице	1.627.000	2,50 евра x	1.482.616	3.706.540 евра
препелице	496.706	2,50 евра x	455.244	1.138.110 евра
дивље патке	424.151	11 евра x	55.750	613.250 евра
дивље гуске	25.852	12,50 евра x	2.538	38.070 евра
гугутке	30.149	2,50 евра x	25.041	62.852,50 евра
укупно	5.194.436		2.467.225	10.582.180,50 евра
срндаћ (трофеј)	35.000	400 евра x	8.646	3.458.400 евра
срна и лане	56.530	100 евра x	10.034	1.003.400 евра
зец	999.835	33 евра x	88.103	2.907.399 евра
Свеукупно	6.285.801		2.574.008 (40,95%)	17.951.379,50 евра

ЗАКЉУЧЦИ

Ловишта Војводине и даље остају атрактивна дестинација за лов пернате и длакаве дивљачи у ловиштима Ловачких организација за ловце из неколико земаља европске уније (Италија, Шпанија, Немачка, Аустрија и др.).

Да би дошао већи број туриста потребно је код пернате дивљачи (фазан и јаребица) повећавати фонд у ловиштима да би ловци туристи након спроведеног ловно туристичког одстрела отишли задовољни. Код ове две врсте дивљачи то се може брже постићи њиховом производњом и уношењем из вештачке производње.

Код срнеће дивљачи, поред потребног повећања бројног стања у већини наших ловишта, потребно је много више радити на повећању трофејне вредности код мушких грла (срндаћа), јер се њиховом ловно туристичком валоризацијом остварују значајна средства за ловиште.

У предходном периоду (1979.-2000.) највише је путем ловног туризма одстрељено грлица (1.482.616), што данас није ситуација, јер се променила сетвена структура, па се сеје мање сунцокрета, него пре 20 и више година. Поред овога, грлице су промениле своје правце кретања, затим смањена им је бројност и други фактори који су утицали да се оне данас лове минимално.

Препелице је одстрељено (455.244) за исти посматрани период, и њихов одстрел је лимитиран Дугорочним плановима газдовања и Ловним основама, као и прихваћеним одстрелним квотама до 50.000 јединки годишње.

Свакако да је најзначајнији одстрел у овом периоду био одстрел фазана (416.733), што је дало веома значајног финансијског ефекта од преко 4,5 милиона евра. Ради се о врсти дивљачи која се вештачки веома успешно узгаја, која се добро прилагодила нашим условима ловишта (а опет, ради се о алохтоној врсти), и на чију бројност можемо „лако“, утицати са повећаним уношењем за кратак период. Захваљујући баш овој чињеници до 1990. године су остварени и најбољи резултати у ловном туризму на ову веома лепу и атрактивну дивљач.

Поред фазана, из вештачке производње у ловишта се могу уносити још и пољске јаребице, дивље патке и препелице, а што је по нама и будућност развоја ловног туризма на овим просторима.

Код срнеће дивљачи треба више порадити на њиховој већој заштити (ловокрађа и криво-лов), али и на бољем узгоју ради обезбеђења квалитетних трофеја чија је вредност у ловном туризму и 50 пута већа него на пример од продаје срнећег меса. Код свих врста крупне дивљачи, а где спада и срнећа дивљач основни узгајивачки циљ је што јачи трофеј.

Ловни туризам у Војводини имао је, али на основу презентираних података, надамо се има значајно место у приврешћивању.

ЛИТЕРАТУРА

- Основни елементи за израду Дугорочног програма развоја ловства АП Војводине, Ловачки савез Војводине, Нови Сад, 1977.
- Група аутора, (1984.) : Дугорочни програм развоја ловства у САП Војводини, „Ловачки савез Војводине, Нови Сад.
- Група аутора, (1992.): Ловачки савез Војводине 1922-1992. године, Нови Сад.
- Ристић З. (1995.): Монографија -Ловотурс 1955 - 1995, Четири деценије у служби ловства, Нови Сад.
- Ристић З. (1997.): Јаребица у агроекосистему Војводине, Симпозијум о ловству Ловачког савеза Војводине, Нови Сад.
- Ристић З. (1997.): Зимски губици у популацијама пољске јаребице, Симпозијум о ловству Ловачког савеза Војводине, Нови Сад.
- Група аутора, (2000.): Дугорочни програм развоја ловства Војводине, 2000-2010 године, Ловачки савез Војводине, Нови Сад.
- Група аутора, (2001.): Програм развоја ловства Србије 2001-2010 године, Ловачки савез Србије, Београд.
- Томић П., Ромелић Ј., Кицошев С., Лазић Л. (2002.): Научно популарна монографија Војводине, Универзитет у Новом Саду, Природно математички факултет, Нови Сад.
- Ристић З. (2004.): Перната дивљач као део ловно туристичке понуде Војводине, Докторска дисертација одбрањена на ПМФ Нови Сад.